

Výroční zpráva PsÚ AV ČR za rok 1997

1. Vědecká činnost pracoviště a uplatnění jejích výsledků

a. stručná charakteristika vědecké činnosti pracoviště

Ústav participuje na řešení tří základních směrů výzkumu - Vývoj české společnosti na konci 20. století a jeho evropské kontexty, Myšlení, věda a kultura v českých zemích, Otevřené problémy světových dějin a kultury. Vědecko-výzkumná činnost byla soustředěna k řešení grantových a výzkumných projektů, zejména: vybrané problémy kognitivní psychologie, zdroje sebehodnocení a životní spokojenosti u temperamentových typů, vztah mezi obecnými a specifickými charakteristikami osobnosti, neuroticismus a úzkost ve vztahu ke způsobu vyrovnávání se s životními obtížemi a ke zdravému způsobu chování, mentální modely – příspěvek k analýze funkce mentálních modelů v poznávání světa a architektury mysli, české normy volných slovních párových asociací, psychologická analýza projevů občanské kultury, psychologie metafory.

b. výčet několika nejdůležitějších výsledků vědecké činnosti a možných aplikací

Hřebíčková, M.: Jazyk a osobnost. Pětifaktorová struktura popisu osobnosti. Brno 1997.

Monografie. B

Heller, D., Sedláková, M. (Eds.): Psychologové profesoru Tardymu. Praha, PsÚ AV ČR 1997.

Sborník z konference pořádané pobočkou PsÚ k nedožitým 90. narozeninám prvního ředitele Psychologického ústavu ČSAV. B

Blatný, M., Osecká, L.: The relationship between global self-assessment and temperament and interpersonal personality characteristics. *Studia psychologica*, 39, 1997, 39-44. B

Novák, Z.: Vývoj syntaktických struktur volných slovních párových asociací od 5 do 19 let. Praha, PsÚ AV ČR (v tisku). Monografie. B

Pastorelli, C., Barbaranelli, C., Čermák, I., Rozsa, S., Caprara, G.V.: Measuring Emotional Instability, Prosocial Behavior and Aggression in preadolescents: a cross – national study. *Journal of Personality and Individual Differences*, 1997, 23, 4, 691-703. B

Chrz, V.: Metaforická konceptualizace politické problematiky. Doktorandská disertační práce. Praha 1997. B

Urbánek, T., Čermák, I.: Vliv self-efficacy na agresi a depresi u dětí. *Československá psychologie*, 41, 1997, 3, 193-199. B

Říčan, P.: Socializace romských dětí ve škole. *Pedagogická orientace* 1997. B

Řehulková, O., Osecká, L.: Výkonová motivace ve škole: rozdíly mezi hochy a dívkami. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, 32, 1997, 262-269. B

Klicperová, M.: Political Psychology. Psychology of transition to democracy with a case study of the Czech Republic. Praha, PsÚ AV ČR. B

Macek, P., Osecká, L., Kostoň, L.: Social representations of human rights amongst Czech university students. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 7, 1997, 65-76. B

Janát, B.: Goethův Faust jako archetyp moderní kultury. *Studie k psychologii literatury*. Československá psychologie 1997. B

c. uplatnění výsledků hodnocení pracoviště na základě doporučení Akademického hodnotitelského grémia

Hodnocení pracoviště se uskutečnilo v roce 1995 a jeho závěry, zejména pokud jde o vědecké zaměření a personální politiku, jsou průběžně uplatňovány (nebyla obnovena pracovní smlouva s neproduktivním pracovníkem, naopak jsou vyhledáváni mladí perspektivní pracovníci).

d. případné náměty na zpřesnění Vědní koncepce AV ČR

Nepředkládáme žádné náměty.

e. nejvýznamnější popularizační aktivity pracoviště

Macek, P.: Čeští adolescenti 90. let. *Propsy*, 1, 1997, 4-6.

Popularizace v televizi, časopisech a novinách, v rámci přednášek na VŠ.

f. další specifické informace o pracovišti, změnách v jeho struktuře a vědecké orientaci a o překážkách a problémech v činnosti pracoviště

Vědecká orientace pracoviště je postupně rozšiřována zejména v oblasti základního výzkumu v oblasti obecné psychologie (kognitivní psychologie, psychologie vnímání, psychologie metafor) a psychologie zdraví.

2. Spolupráce pracoviště s vysokými školami a dalšími domácími institucemi

2.1. Jmenovité zhodnocení všech významných domácích spoluprací pracoviště s našimi vysokými školami

a. nejvýznamnější vědecké výsledky spolupráce pracoviště s vysokými školami

Spolupráce se realizuje zejména na bázi grantových výzkumných projektů, v nichž je pracoviště nositelem nebo spolunositelem: (1) Vztah mezi obecnými a specifickými charakteristikami osobnosti: Pětifaktorový model osobnosti, osobnostní přístup k agresi, styly identity (GA ČR č. 406/96/1543), (2) Osobnost a zdraví: osobnostní vlivy působící proti účinkům stresu a zátěže u učitelek základních škol (GA ČR č. 406/97/0054), (3) Odpovědnost jako problém přítomnosti (grant UK).

Macek, P., Hřebíčková, M., Čermák, I.: Styles of self-definition and identity domains: relations to big-five dimensions and values. Poster. 5th European Congress of psychology, Dublin 1997.

Řehulka, E., Řehulková, O. (Eds.) : Učitelé a zdraví. Seminář (Brno, 1997) a sborník ze stejnojmenného semináře včetně dalších příspěvků. Připravuje se do tisku.

b. kvalitativní údaje o získávání a přípravě nových vědeckých pracovníků

Mladí vědečtí pracovníci jsou vyhledáváni na vysokých školách při pedagogické činnosti pracovníků ústavu a velmi často spolupracují s pracovištěm již před ukončením studia.

2.2. Zhodnocení spolupráce s dalšími mimovysokoškolskými výzkumnými a mimoakademickými pracovišti

Výzkumná spolupráce: Psychiatrická klinika 2. LF UK, fakultní nemocnice v Motole – výzkum elektrokonvulzivní terapie.

Další spolupráce: Československá psychologická společnost, Bioetická komise Úřadu vlády ČR, Středisko křesťanské pomoci Diakonie, Česká křesťanská akademie, Bílý kruh bezpečí, Nadace tolerance, Nadace pro rozvoj občanské společnosti.

Nejdůležitější výsledky:

Hrdlička, M. , Moráň, M. , Urbánek, T. , Blatný, M. , Maňasová, J.: Elektrokonvulzivní terapie a souběžná léčba psychofarmaky: I. Vliv psychofarmak na paroxysmální aktivitu. Česká a slovenská psychiatrie (v tisku).

2.3 Počet zpracovaných odborných expertíz pro státní orgány a instituce

10

3. Mezinárodní vědecká spolupráce pracoviště

Probíhá spolupráce zejména s následujícími institucemi:

- Ústav experimentální psychologie SAV
- University of Bielefeld, dr. F. Ostendorf, prof. Hurrelmann
- University of Warsaw, dr. Szarota
- Gerontology Research Center, Baltimore. prof. Costa, prof. McCrae
- University of Groningen, prof. DeRaad, prof. Hofstee, dr. Hendriks
- University La Sapienza, Roma, prof. Caprara
- Stanford University, prof. Bandura
- University of Lund, dr. Lindénová
- University of California, prof. Greenbergerová
- San Diego University, Department of Psychology, Political Science Department
- Stanford University, Department of Psychology and Continuing Studies
- Stanford Center for Research in Disease Prevention, Stanford University of Medicine

- Institut mediko-biologických problémů v Moskvě

a. nejvýznamnější vědecké výsledky dosažené v rámci mezinárodní spolupráce

deCarvalho, R. J., Čermák, I.: History of Humanistic Psychology in Czechoslovakia. Journal of Humanistic Psychology, Vol.37, no 1, 110-130, 1997.

Pastorelli, C., Barbaranelli, C., Čermák, I., Rozsa, S., Caprara, G.V.: Measuring Emotional Instability, Prosocial Behavior and Aggression in preadolescents: a cross-national study. Journal of Personality and Individual Differences, 1997, 23, 4, 691-703.

Sýkora, J., Nečajev, A. P., Šolcová, I., Bahbouh. R.: Izučeniye dinamiki gruppovoj naprjaženosti v uslovijach dlitelnoj izolacii. Aviakosmičeskaja i ekologičeskaja medicina, 1997, 34, 4, 11-15.

b. jménovitě nejdůležitější uskutečněné akce

Universalism versus Particularism Towards the 21st Century, Praha 1997: spoluúčast na organizaci konference spolupořádané universitami Tel-Aviv a Karlovou Universitou

c. výčet zahraničních grantů a projektů, které pracoviště řeší, nebo se na jejich řešení podílí
Political Psychology. Open Society Fund (1996-1998)

4. Předpokládané hlavní okruhy vědecké činnosti pracoviště v příštím roce

Vědecká činnost pracoviště bude realizována v rámci projektů Programu rozvoje badatelského výzkumu v klíčových oblastech vědy, pěstovaných v AV ČR, a to zejména v rámci grantových projektů:

Kritické momenty v životě herců – sociálně a kulturně podmíněná konstrukce významu. Čermák, GA AV ČR.

Mentální modely – příspěvek k analýze funkce mentálních modelů v poznání světa a architektuře mysli. Sedláková, GA AV ČR.

Neuroticismus a úzkost ve vztahu ke způsobu vyrovnávání se s životními obtížemi a ke zdravému způsobu chování u adolescentů. Řehulková, GA AV ČR.

Odpovědnost jako problém přítomnosti (Psychologický, sociologický a politologický kontext. Klicperová, UK

Osobnost a sebepojetí jako determinanty sebehodnocení a životní spokojenosti. Blatný, GA ČR.

Osobnost a zdraví: Osobnostní vlivy působící proti účinkům stresu a zátěže u učitelek základních škol. Řehulková, GA ČR.

Osobnost hráče počítačových her v adolescenci. Vaculík, GA ČR.

Připravení na demokracii? Občanská kultura a občanský étos v současné České Republice. Klicperová, GA AV ČR

Psychologické aspekty demokratičnosti. Demokratické občanství v České Republice. Klicperová, GA ČR.

Metaforická konceptualizace politické problematiky. Chrz, GA AV ČR

Uspokojení z působení utrpení druhým: jev a jeho kořeny. Říčan, GA ČR

Vývoj syntaktických struktur volných slovních párových asociací od 5 do 19 let. Novák, GA AV ČR.

Vztah mezi obecnými a specifickými charakteristikami osobnosti: Pětifaktorový model osobnosti, osobnostní přístup k agresi, styly identity. Čermák, GA ČR.

Bude pokračovat ediční činnost pracoviště, editace sborníků a vydávání časopisů:

Československá psychologie (mezinárodní impaktovaný časopis), Zprávy PsÚ Brno, Bulletin PsÚ.

Projednáno vědeckou radou
dne 27. ledna 1998

dr. Lída Osecká, CSc.
ředitelka PsÚ

Přílohy

1. Anotace nejvýznamnějších vědeckých výsledků

Heller, D., Sedláková, M. (Eds.): Psychologové profesoru Tardymu. Praha, 1997.

Sborník příspěvků z konference „Teorie a výzkum v psychologii“, uspořádané Psychologickým ústavem AV ČR a Sekcí teoretické a obecné psychologie ČMPS k nedožitým 90. narozeninám prof. V. Tardyho, prvního ředitele Psychologického ústavu ČSAV v letech 1967-1971, profesora UK a signatáře Charty 77. Autory příspěvků jsou čeští a slovenští psychologové. Jednotlivé studie se liší tématickým zaměřením, každé z témat se však vztahuje k některému z dílčích zájmů prof. Tardyho, z nichž každý by bylo možné v celkové bilanci zaměřenosti jeho osobnosti identifikovat. Příspěvky vystihují posun psychologického poznání, k němuž v poslední době došlo zvláště v tardyovských tématech, čímž zároveň přispívají k zhodnocení Tardyho díla v kontextu vývoje českého psychologického myšlení. Publikace poskytuje vhled do úseku dějin české poválečné psychologie, je příspěvkem k vystižení nejen významu a díla osobnosti prof. Tardyho, ale i k ustavení první instituce orientované na základní psychologický výzkum v Akademii věd u nás.

Hřebíčková, M.: Jazyk a osobnost. Pětifaktorová struktura popisu osobnosti. Brno, 1997.

Jednou z nejdůležitějších otázek, kterou řeší psychologie osobnosti, je otázka základních dimenzí osobnosti. Na základě tzv. lexikální hypotézy, podle níž jsou nejvýznamnější rozdíly v osobnosti zakódovány v jazyce, se psychologové snažili najít základní dimenze popisu osobnosti v jazyce. I když o počtu dimenzí není dosud shoda, největší empirickou podporu získal tzv. pětifaktorový model osobnosti, odvozený z anglosaských jazyků, který popisuje osobnost dimenzemi neuroticismus, extraverte, přívětivost, svědomitost a inteligence či otevřenost ke zkušenosti. Cílem práce bylo zjistit, zda se pětifaktorový model popisu osobnosti objeví při analýze reprezentativního výběru českých rysových přídavných jmen. Výsledky analýzy popisu sebe pomocí 358 adjektiv ukazují, že také v českém jazyce lze při popisu osobnosti vydělit uvedených pět dimenzí. Pětifaktorový model popisu osobnosti je popisující, nikoliv vysvětlující, a je odvozen z pozorovatelného chování. Práce obsahuje řadu tabulek včetně seznamu 358 adjektiv, popisujících osobnost. Toto utřídění adjektiv, popisujících osobnost, je důležité jednak pro psychology, poněvadž poskytuje praktický vztahový rámec pro konstrukci různých psychologických metod pro psychologickou diagnostiku, ale také pro vědce z jiných oborů, zejména jazykovědce a literární vědce.

Novák, Z.: Vývoj syntaktických struktur volných slovních párových asociací od pěti do devatenácti let. V tisku (monografie, 95 stran).

Byl zjištěn značný podíl raných dětských fonetických asociací na pozdějším vývoji k paradigmatickosti. Byly analyzovány důvody celkově nižší hladiny paradigmatických asociací českých vzorků proti vzorkům anglosaským. Hlavním důvodem je flexe českých adjektiv, která konkrétním rodovým zakončením vyvolávají převahu syntagmaticko-syntaktických odpovědí. Byla zjištěna přímá závislost mezi frekvencí podnětů ve spisovné češtině a produkcí paradigmatických a syntagmaticko-syntaktických odpovědí, s výjimkou substantiv. Tento vývoj je přehledně prezentován v 27 grafech a tabulkách. V teoretické rovině má práce význam nejen pro psychologii a psycholinguistiku, ale i pro jazykovědné obory. V praktické rovině má práce význam pro vývojovou psychologii a pedagogickou psychologii, ale i pro takové výrazně aplikované obory, jako je klinická a poradenská psychologie.

2. Kvantativní údaje o pracovišti